

Dalje treba misliti

Znanstveni skup u povodu
stote obljetnice rođenja
Slobodana Novaka

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Vijećnica,
11. i 12. travnja 2024.

Organizira
Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

1500

Organizacijski odbor:

Izv. prof. dr. sc. Suzana Coha

Dr. sc. Juraj Kukoč

Izv. prof. dr. sc. Lana Molvarec

Izv. prof. dr. sc. Evelina Rudan

Doc. dr. sc. Goranka Šutalo

Predsjednica organizacijskog odbora:

Doc. dr. sc. Ivana Drenjančević

Filmske projekcije organizira odjel Hrvatska kinoteka Hrvatskog državnog arhiva.

Skup je financiran sredstvima Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Urednica programske knjižnice:

Ivana Drenjančević

Crtež na naslovnici:

Miljenko Stančić

Naslovnica i slog:

Agata Lučić

PROGRAM

ČETVRTAK, 11. TRAVNJA – VIJEĆNICA

10:00–10:15

Svečano otvaranje skupa

Doc. dr. sc. Ivana Drenjančević,
predsjednica Organizacijskog odbora
Izv. prof. dr. sc. Evelina Rudan,
pročelnica Odsjeka za kroatistiku
Izv. prof. dr. sc. Domagoj Tončinić,
dekan Filozofskog fakulteta

PRVA SESIJA PREDSJEDA CVIJETA PAVLOVIĆ

10:15–10:30

Tatjana Jukić: Novakova Ilirija redux

10:30–10:45

Evelina Rudan: Iskupljenje na otoku (ili njegova nemogućnost)

10:45–11:00

Andrea Milanko: Picaresca novakiana

11:00–11:15

Ivan Majić: Pripovijedanje kao očitovanje suvišnog subjekta – čitanje novela Slobodana Novaka

11:15–11:30

Rasprava

11:30–12:00

Stanka za kavu

DRUGA SESIJA PREDSJEDA IVAN MAJIĆ

12:00–12:15

Ana Lederer: Slobodan Novak i kazalište

12:15–12:30

Cvijeta Pavlović: Slobodan Novak: *Modus vivendi*

12:30–12:45

Elena Daradanova: Metafore otuđenja u poetsko-slikovnoj knjizi *Triptih o moru: o strahu, zaboravu i o radosti* Slobodana Novaka i Vatroslava Kuliša

12:45–13:00

Luka Cvitanović: Identitet, dislokacija i politika prostora u *Izvanbrodskom dnevniku* Slobodana Novaka

13:00–13:15 Rasprava

13:15–13:30 Stanka

TREĆA SESIJA PREDSJEDA ELENA DARADANOVA

13:30–13:45

Tomislav Šakić: Inzularnost i nemogućnost povratka: Novak, Babaja, Mimica

13:45–14:00

Višnja Pentić: Virtualne slike *Izgubljenog zavičaja*

14:00–14:15

Urszula Putyńska: Medijalno oblikovanje priče: *Mirisi, zlato i tamjan* Slobodana Novaka i Ante Babaje

14:15–14:30

Juraj Kukoč: Tjeskoba i kako se boriti protiv tjeskobe u Babajinim ekranizacijama djela Slobodana Novaka

14:30–14:45

Rasprava

14:45–17:00

Stanka za ručak

FILMSKE PROJEKCIJE: EKLANIZACIJE DJELA SLOBODANA NOVAKA PRVA PROJEKCIJA, DVORANA D-IV

17:00–17:10

Juraj Kukoč: Uvodna riječ

17:10–18:40

Mirisi, zlato i tamjan (1971), redatelj **Ante Babaja**

PETAK, 12. TRAVNJA – VIJEĆNICA

ČETVRTA SESIJA PREDSJEDA TATJANA JUKIĆ

10:00–10:15

Lada Badurina, Ivo Pranjković: Slobodan Novak i jezik

10:15–10:30

Boris Beck: Analogija i naopaki svijet. Figura ironije u feljtonima, kozerijama i polemikama Slobodana Novaka

10:30–10:45

Monika Batur: Ne-pristajanje romana *Mirisi, zlato i tamjan* – nova čitanja i tekstološka razmišljanja

10:45–11:00

Davor Velnić: Ususret Slobodanu Novaku

11:00–11:15

Antun Pavešković: Slobodan Novak u svjetlu književne povjesnice

11:15–11:30

Rasprava

11:30–12:00

Stanka za kavu

FILMSKE PROJEKCIJE: EKTRANIZACIJE DJELA SLOBODANA NOVAKA DRUGA PROJEKCIJA, DVORANA D-IV

11:00–11:10

Juraj Kukoč: Uvodna riječ

11:10–12:45

Izgubljeni zavičaj (1980), redatelj **Ante Babaja**

PETA SESIJA

PREDSJEDA BORIS BECK

12:00–12:15

Zoltán Medve: Otok kao...Topos otoka: Slobodan Novak, Senko Karuza, Damir Miloš i Krasznahorkai László

12:15–12:30

Sanja Knežević: Motiv putovanja u prozi Slobodana Novaka

12:30–12:45

Tvrtko Vuković: Tjeskobna privlačnost: manjak i višak u romanu *Mirisi, zlato i tamjan*

12:45–13:00

Pablo Srdanović: Egzistencijalni otok – uvidi o inzularnoj poetici Slobodana Novaka

13:00–13:15

Ivana Drenjančević: O nekim metatekstualnim aspektima *Izvanbrodskog dnevnika* Slobodana Novaka

13:15–13:30

Rasprava

13:30

Zatvaranje skupa i ručak

Lada Badurina

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

lada.badurina@uniri.hr

Ivo Pranjković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ivopropranjkoVIC47@gmail.com

Slobodan Novak o jeziku

Prilog sadrži osvrt i komentare na Novakove napise o jeziku koji su sadržani ponajprije u njegovim tekstovima esejističkoga i memoarskoga tipa. Riječ je o tekstovima *U ratu protiv okupatora*, *Kundakom u čelo*, *Elektronski mozak raskrinkao poete*, *Naivno razmatranje u kojem nema mjesta smijehu*, *Jezik kao poluprerađevina*, *Je li izmještanje isto što i premještanje*, *Zov živa jezika* te, posebno, *Kultura i jezična kultura*. U zaključnom dijelu priloga naglašava se da Slobodan Novak nije bio samo jedan od najosebujnijih hrvatskih prozaičkih i dramskih pisaca nego i vrstan intelektualac koji je, između ostaloga, dobro poznao jezičnu, pa donekle i jezikoslovnu problematiku. To posebno dolazi do izražaja u onim njegovim tekstovima kojima je aktivno sudjelovao i u aktualnim jezikoslovnim raspravama što su se ticale hrvatskoga standardnog jezika.

Monika Batur

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

mobatur@m.ffzg.hr

Ne-pristajanje romana *Mirisi, zlato i tamjan* – nova čitanja i tekstološka razmišljanja

Naslovna krilatica ovoga simpozija, *Dalje treba misliti*, shvaćena kao jedna od niti vodilja Novakove poetike, prepoznaje se u njegovu opusu na više razina, a u ovome će se izlaganju predstaviti ideja da se ona ostvaruje i u ideji autorova *nemirenja* s konačnim inačicama teksta nekoga djela ili u svojevrsnome fenomenu *ne-pristajanja* književnoga djela. Odnosno, konkretno, u činu autorova višestrukoga doradivanja teksta romana *Mirisi, zlato i tamjan*, o čemu svjedoče određene razlike tekstova pojedinih objavljenih izdanja istoga romana. Shvaćanje teksta kao supstancije na kojoj se konstantno ili *dalje* radi (i to bez obzira na postvarenje u vidu pojedinoga nakladničkog izdanja) ili razumijevanje pisanja kao otvorenoga stvaralačkog procesa koje vječito teži slobodi i oslobođenju, pa čak i od granica jednoga nakladničkog izdanja. Roman *Mirisi, zlato i tamjan* reprezentativan je primjer poetike u kojoj se težnja slobodi provodi na razini same radnje, oblikovanju likova, simbolike, estetike te u konačnici i na ovaj konceptualni način stvaralačkoga čina dorade i dovršivosti nedovršivoga. Analiza pojedinih izdanja u kojima se uočavaju razlike na razini teksta bit će prikazana kroz tekstološko-bibliografsko razmatranje. Otvorit će se pitanja pristupa romanu s izmjenama, određivanja granica teksta, a neki od odgovora pokušat će se ponuditi i kroz vizuru konceptualnih modela za bibliografske informacije.

Boris Beck

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

boris.beck@fpzg.hr

Analogija i naopaki svijet. Figura ironije u feljtonima, koserijama i polemikama Slobodana Novaka

Ironija je već uočena u znanstvenoj i stručnoj literaturi kao ključan književni postupak Slobodana Novaka. Ona omogućuje intelektualno i etički nadmoćnom pojedincu da dekonstruira svijet koji smatra pogrešno postavljenim, a očituje se u nizu figurativnih postupaka. U njegovim feljtonima, koserijama i polemikama izdanima u nizu *Djela Slobodana Novaka* (Zagreb: Globus, 1990) iskazuje se osobito kroz usporedbe, analogije i metafore u kojima autor za svoje misli, stavove i poglede stvara inovativnu i maštovitu sliku. Te su slike u pravilu ilustracija naopakog svijeta kojem, kako Novak smatra, pripadaju ljudi i pojave koje napada i izvrgava ruglu. On, međutim, ne zastaje na negativizmu, nego daje i pozitivni prikaz onog što smatra ispravnim i poželjnim. Na taj način autor ne ostaje zarobljenik niske pozicije koju je zauzeo, jer ne dozvoljava da njegova ironija destruiira i njega sama, nego afirmira vlastiti intelektualni i kreativni svijet.

Luka Cvitanović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

lukacvitanovic0@gmail.com

Identitet, dislokacija i politika prostora u *Izvanbrodskom dnevniku* Slobodana Novaka

U izlaganju će se analizirati roman *Izvanbrodski dnevnik* Slobodana Novaka koji je podijeljen u tri kompozicijske cjeline povezane likom Magistra i njegovom intradijagetičkom pripovjednom perspektivom. Magistar je u pravom smislu riječi decentrirani subjekt (u konvencionalnom je smislu neimenovan) koji o svojim putovanjima izvještava s margina simboličkog poretka, a navedena dislociranost uvjetuje da svijet vidi izokrenuto (kao ludnicu) prema analogiji s *camerom obscurum*. Pozicija marginalnosti uvjetovana je također i logikom *drugih prostora* (heterotopija) koji prema Foucaultu imaju zadaću „stvaranja prostora pričina koji otkriva kako je sav stvarni prostor, sve te lokacije na koje je podijeljen život, još puno veći pričin”. Izdvojeni su primjeri heterotopija u romanu brod, nekropola, vlak te umobolnica kao svojevrsna heterotopija devijacije. Analiza funkcije heterotopija te izrazito kompleksnih pripovjednih struktura dovela bi do zaključka o političnosti književnosti. Shvaćena u ključu Rancièreove teorije, književnost je djelatnost koja sudjeluje u preraspodjeli osjetilnoga – čini vidljivim ono što je bilo nevidljivo i daje glas onima kojima se sposobnost govora tradicionalno odriče. Pretpostavka takvog čitanja utemeljena je u odmicanju od ideološke instrumentalizacije književnog jezika kao i izbjegavanju alegorijskih čitanja. Takva se čitanja pokazuju reduktivnima i suprotnima jezičnim polisemijama kojima Novakov roman obiluje.

Elena Daradanova

Fakultet slavenskih filologija Sveučilišta Sveti Kliment Ohridski u Sofiji
elidaradanova@hotmail.com

Metafore otuđenja u poetsko-slikovnoj knjizi *Triptih o moru: o strahu, zaboravu i o radosti* Slobodana Novaka i Vatroslava Kuliša

Referat se fokusira na interakciju književnog teksta S. Novaka i ilustracija V. Kuliša u knjizi *Triptih o moru: o strahu, zaboravu i o radosti*. S obzirom na prirodu ilustracije koja stvara vizualni narativ, rekodirajući književni tekst u drugačijem obliku, predmet komentara su umjetnikova likovna rješenja kao recepcijska refleksija i sekundarni tekst. U referatu se uspoređuju realizacije metafora otuđenja u Novakovom književnom tekstu i Kuliševim ilustracijama te se analiziraju njihove posebnosti. Istražuju se podudarnosti ostvarene kroz dva različita jezika i komentiraju se funkcije slike u odnosu na književni tekst.

Ivana Drenjančević

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ivana.drenjancevic@ffzg.unizg.hr

O nekim metatekstualnim aspektima *Izvanbrodskog dnevnika* Slobodana Novaka

U usporedbi s ranije objavljenim romanima Slobodana Novaka, *Izvanbrodski dnevnik* (1977) doživio je relativno slab kritički odjek i tek malobrojne interpretacije. U svojoj *Povijesti hrvatskog romana* Krešimir Nemeč tvrdi kako je u pitanju Novakova „autotematska proza“, a Andrea Milanko u tekstu *Politika istine* u „*Izvanbrodskom dnevniku*“ Slobodana Novaka tu tvrdnju o autotematičnosti proširuje i potvrđuje pomnom interpretacijom. Ovim bih izlaganjem nastavila kretanje u zadanom smjeru i uputila na još neke metatekstualne aspekte toga Novakova romana, na niz tekstualnih i citatnih igara kojima pripovjedač premrežuje (oskudnu) fabulu ovoga djela. Novakov tekst kao da se poigrava čitateljevim očekivanjima da se radnja konačno pokrene i da se konačno nešto jednoznačno ustvrdi. Umjesto sigurnosti i jednoznačnosti, roman čitatelju nudi samo pregršt otvorenih pitanja i pothranjuje sve čitateljske nesigurnosti pred tekstem, problematizira mogućnost jasnoga viđenja i uzdrmava mimetičku iluziju podsjećajući ga da pred sobom nema ništa drugo do li „zvučne skulpture“, riječi kao akustička i grafička tijela.

Tatjana Jukić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

tjukic@m.ffzg.hr

Novakova Ilirija redux

U romanu *Mirisi, zlato i tamjan* (1968) Slobodana Novaka pripovjedač više puta aludira na Shakespeareovu komediju *Na Tri kralja* (*Twelfth Night*), uglavnom kad napominje da se ekskrementalni kalendar, koji ravna njegovim pripovijedanjem, ima podudariti s Bogojavljenjem, odnosno Epifanijom: otud i naslov romana. Već sam pisala o tome da Novakov Shakespeare nije samo kalendarski nego je Ilirija iz *Na Tri kralja* preuzeta kronotopski, do te mjere da Novakova priča reflektira temeljne narativne relacije Shakespeareova komada, a onda i političku modernost u čijem je Shakespeare ishodištu (Jukić 2011: 317–320). Ovom prigodom ću, pozivajući se na političku teologiju Carla Schmitta, ali i na Schmittovo čitanje Shakespearea, razložiti Novakovu Iliriju i kao dosljedan komentar na ishodišta hrvatske političke modernosti (Ilirske pokrajine, Ilirski pokret), koja sebe – pokazuje to ilirsko ime – zamišlja višestruko i partenogenetski, kao modernost koja je uvijek unaprijed redux. Najzad, kako drugačije razumjeti činjenicu da Madona – kojoj je između 1965. i 1968. (kad je roman nastajao), kaže, sto godina, „stotinu inpunto“ – dijeli rođendan s partenogenetskom Austro-Ugarskom?

Sanja Knežević

Odjel za kroatistiku Sveučilišta u Zadru

sknezev@unizd.hr

Motiv putovanja u prozi Slobodana Novaka

Prepoznatljivost proznog opusa Slobodana Novaka vezuje se uz komplekse mediteranizma i inzularnosti. Ovim je kompleksima imanentna plovidba kao putovanje, a što se gotovo u pravilu u književnim djelima manifestira kroz filozofsko-fenomenološku dimenziju. Motiv putovanja prisutan je u svim romanima Slobodana Novaka, dapače neki od naslova izravno i ukazuju na put, putovanje, plovidbu, pristajanje. S obzirom na to da je Novakova proza u velikoj mjeri obojena alegoričnošću, motiv putovanja zauzima simboličan prostor eskapizma i osobne slobode pojedinca. Autorovo tretiranje motiva putovanja kao i razvoj ovoga motiva unutar alegorijsko-simboličkih odrednica promatrat ćemo u njegovim romanima – *Izgubljeni zavičaj* (1954), *Mirisi, zlato i tamjan* (1968), *Izvanbrodski dnevnik* (1977) i *Pristajanje* (2005). Interpretacijom motiva putovanja u Novakovim romanima, steći ćemo i dodatni (dublji) uvid u razvoj/promjenu/gradaciju dominantnih motiva njegova djela.

Juraj Kukoč
Hrvatski državni arhiv
jkukoc@arhiv.hr

Tjeskoba i kako se boriti protiv tjeskobe u Babajinim ekranizacijama djela Slobodana Novaka

Tjeskoba je jedan od provodnih motiva, kako književnih djela Slobodana Novaka, tako i njegovih filmskih ekranizacija. U filmovima Ante Babaje *Mirisi, zlato i tamjan* (1971) i *Izgubljeni zavičaj* (1980) na razne se načine prikazuje tjeskoba, ali i razvija otpor prema njoj, kako na razini postupaka i psihološko-emocionalnih reakcija glavnih protagonista, tako i na audiovizualnoj stilskoj razini djela.

U filmu *Izgubljeni zavičaj* protagonist osjeća intenzivnu tjeskobu zbog snažnog razočaranja svojim ocem i svojim identitetom. Bori se protiv tjeskobe na pasivan način, bježeći u idealizirana sjećanja na djetinjstvo predočena lirskim audiovizualnim retrospekcijama.

U filmu *Mirisi, zlato i tamjan* protagonist živi tjeskoban usamljenički život na otoku. Njegova borba protiv tjeskobe znatno je aktivnija, ali njegova aktivnost nije pozitivno usmjerena. Njegovanje stare aristokratkinje on ne doživljava kao plemenit i inspirirajući čin, već kao mazohističko samokažnjavanje, seksualno iskorištavanje mlade pripravnice kao čin očaja, a svoju intelektualnu živost koristi da bi razvio duboko ciničan pogled na svijet.

U oba filma borba glavnih likova protiv tjeskobe ne pomaže im da se tjeskobe riješe. U *Izgubljenom zavičaju* protagonistovo pasivno prepuštanje ugodnim sjećanjima na djetinjstvo samozavaravajuće je i rezultira još jačim osjećajima gorčine i razočaranja, a u filmu *Mirisi, zlato i tamjan* protagonistovo djelovanje nije pozitivno usmjereno, već destruktivno i samokažnjavajuće. Jedini uspješan borac protiv tjeskobe u tim filmovima jest ljepota samog umjetničkog čina – lirski i melankolični audiovizualni prosede prvog filma i sveprožimajuća ironija potonjeg Babajina filma.

Ana Lederer

Odsjek za povijest hrvatskog kazališta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
ledererana@gmail.com

Slobodan Novak i kazalište

U svom dinamičnom i raznovrsnom profesionalnom nizu poslova (lektor, korektor, novinar urednik) Slobodan Novak između ostaloga obnašao je dužnost direktora Drame Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu od 1955. do 1958. godine, što se u njegovom životopisu navodi tek kao jedna od biografskih činjenica. No, sam Novak četrdeset godina poslije u *Digresijama*, u poglavlju o kazalištu te filmskim i medijskim ekranizacijama njegovih djela, rekao je kako je kazališna praksa bila najrazličitija od svih njegovih poslova. Koliko god je riječ o kratkotrajnom razdoblju, te dvije kazališne sezone Novakova aktivnoga sudionništva u oblikovanju repertoara splitske Drame zanimljivo je istražiti, jednako kao i nevelik broj njegovih kazališnih kritika te sagledati i preispitati mogu li se uopće utvrditi obrisi njegove kazališne poetike.

Ivan Majić

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ivan.majic@kbf.unizg.hr

Pripovijedanje kao očitovanje suvišnog subjekta – čitanje novela Slobodana Novaka

U pripovjednom opusu Slobodana Novaka kraće proze, novele i pripovijetke zauzimaju važno mjesto. Unatoč raznorodnosti pripovjednih postupaka, tema i načina na koje Novak gradi priču, u njegovim se kraćim prozama može primijetiti pozicioniranje pripovjednoga protagonista na rub dijegetskoga prostora. Bilo da je riječ o slušanju, osluškivanju (*Badessa madre Antonia*, *Tvrđi grad*), odsutnom razmišljanju (*Južne misli*, *Treba umrijeti logično*), asocijativnu i onirički intoniranu pripovijedanju (*Živjeti za našu stvar*) ili pak da se protagonist nalazi u funkciji sudionika (*Deložacija*) ili promatrača, zajedničko je njegovim prozama preferiranje suvišnoga subjekta čije postojanje otvara potrebu za pričom (*Dalje treba misliti*). U radu će se analizirati upravo ta inauguracija suvišnoga subjekta kao pripovjednoga generatora same priče. U različitim kontekstima i koloritima djetinjstva, otoka, grada, povijesnih događaja i prevrata, Novakov suvišni subjekt, bilo da je riječ o pripovjedaču, bilo da je riječ o liku ili više njih, nudi kritički i ironijski intonirano pripovijedanje koje tek s interpretativnim i čitateljskim odmakom (p)ostaje zahtjevno i višeznačno.

Zoltán Medve

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

zmedve@ffos.hr

Otok kao... Topos otoka: Slobodan Novak, Senko Karuza, Damir Miloš i Krasznahorkai László

Klasična značenja riječi „otok“ koncentrirano dolaze do izražaja u poimanju otoka kao simbola. Prema dugoj tradiciji osnovna je karakteristika otoka, kao gotovo svih simbola, njegova ambivalentnost: s jedne je strane mjesto željene ili neželjene izolacije i samoće, a s druge strane utočište „u moru kaosa“. Kao entitet suprotnih osobina smatra se da je otok prostor aktivnosti, metafizičke snage, zemaljski raj, pozitivni centar, a iz druge perspektive može biti i negativno središte pasivnosti, mrtvih. Prema C. G. Jungu, otok kao simbol sinteza je svijesti i volje/htjenja – otok je postupno postao i topos pa je prisutan u svakoj grani umjetnosti.

Hrvatski autori imaju posebno mjesto u „morsko-otočnoj taksonomiji“: u vezi s morem gotovo uvijek tematiziraju razne aspekte otoka i/ili život na otocima, odnosno individuu i otok – u djelima hrvatskih autora vrlo se često ističe uporaba posebnih otočkih jezika ne samo kao *couleur locale*, nego kao habitus. U mađarskoj književnosti, većinom zbog geografskog položaja države, vrlo se rijetko nalaze djela s tematikom mora, još manje s tematikom otoka. Otok se samo kao izuzetak pojavljuje u djelima nekoliko mađarskih autora – Krasznahorkaijev kratki roman čak i na poseban način tematizira topos otoka. U ovom tekstu autor pokušava na temelju djela četiriju autora – S. Novak, D. Miloš, S. Karuza i L. Krasznahorkai – istražiti razlog zašto hrvatski autori tematiziraju otok, a značajno manje more, stavove gornjih autora prema Otoku, kakvu ulogu ima korištenje i nekorištenje otočnih jezika, odnosno nastoji promatrati pitanje zašto i na kakav se način djelima prethodno navedenih hrvatskih autora „pridružuje“ Krasznahorkaijev kratki roman *Mindig Homérosznak (Uvijek za Homerom)*.

Andrea Milanko

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

amilanko@ffzg.unizg.hr

Picaresca novakiana

Slijedom tvrdnje Vladimira Bitija prema kojoj se književni „kvaziautobiografski“ opus S. Novaka valja motriti u cjelini te lucidnih komentara Miroslava Bekera i Tonka Maroevića o „pikarskoj“ poziciji Novakova pripovjedača, u izlaganju ću raspravljati o mogućnosti čitanja Novakova opusa u ključu pikareske. Naime, kako Robert Scholes objašnjava, pikareska je modus na kontinuumu satirično – pikareskno – komično – historijsko – sentimentalno – tragično – romantično. Ulrich Wicks pak, naslanjajući se na Scholesa, uvjerljivo razlaže višekomponentni model pikareske. Promatrana iz tih teorijskih očista, pripovjedna proza Slobodana Novaka ima gotovo sva obilježja pikareske, narušavajući time dugogodišnji kritički narativ o egzistencijalističkoj podlozi Novakova pisma.

Antun Pavešković

Odsjek za povijest hrvatske književnosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
apavesk@gmail.com

Slobodan Novak u svjetlu književne povjesnice

Status Slobodana Novaka u hrvatskoj je suvremenoj književnosti neupitan. Štoviše, recentna ga književna povijest naziva i najboljim pripovjedačem naraštaja koji je u književnost stupio neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Njegov je opus rano zamijećen i dostatno popraćen u kritici i u književnoj historiografiji. Ne baveći se svim povijesnim i kritičkim tragovima, ovaj se rad koncentrira poglavito na tri velike književnopovijesne sinteze (Ive Frangeša, Slobodana Prosperova Novaka i Dubravka Jelčića) te jednu žanrovsku sintezu povijesti hrvatskoga romana Krešimira Nemeca, razmatrajući način na koji je u njima tretiran Novakov opus. Pristupi Novakovu pisanju međusobno se razlikuju s obzirom na vrijeme kada su nastajali, s obzirom na njihove osobnosti i s obzirom na književnopovijesnu aparaturu koju su spomenuti povjesnici rabili. Te su perspektive, koje govore ne samo o Novaku, nego i o njegovim historiografima i kontekstu u kojem su nastajale njihove povjesnice, predmet istraživanja u ovoj studiji.

Cvijeta Pavlović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

cpavlovi@ffzg.unizg.hr

Slobodan Novak: *Modus vivendi*

Pjesništvo Slobodana Novaka pripada tzv. „opusu u sjeni“ ako ga se promatra u klasifikacijskom presjeku književnih rodova. Ipak, novije tendencije u povijesti književnosti daju plodonosne rezultate kad se djela iz sjene ne izuzimaju iz složenije poetičke hermeneutike nego im se – u svrhu cjelovitoga razumijevanja pa i svojevrzne književne „bezdanosti“ – pristupi inkluzivno. Čak i iz primjera „mladenačke tendencioznosti“ ili pak „patetičnosti“, a poglavito u intimizmu i introspekciji pjesama u kojima je Novak dosegnoo visoke estetske kriterije, razvidni su pojmovi neophodni za razumijevanje njegovu u osnovi ujednačena opusa kojim pripada u sam vrh hrvatske književnosti druge polovice XX. stoljeća i početka XXI. stoljeća. Analiza Novakovih pjesama potvrđuje agilnost, aktivnost, angažiranost, mobilnost, koji podrazumijevaju osobitu komunikativnost književnika i čitatelja, a prepoznavanje osobitih pjesničkih kompozicija i struktura potvrđuje potrebu integralnoga čitanja Novakova djela.

Višnja Pentić, samostalna istraživačica
vukasinovic.visnja@gmail.com

Virtualne slike *Izgubljenog zavičaja*

U *Izgubljenom zavičaju* (1980) Ante Babaja filmski svijet smješta u specifično oblikovan međuprostor života i smrti misleći ga kao refleksiju koja se u svijesti protagonista događa u trenutku suočavanja s vlastitom smrtnošću. Tu vrstu slike koja se rađa u trenutku prijelaza iz života u smrt nazvat ćemo virtualnom, a završnica filma omogućuje i čitanje po kojem je ono što smo gledali bio pogled na zemaljsko upućen s druge strane smrti koju je protagonist već doživio i sada iz nje posjećuje svoj „izgubljeni zavičaj“, odnosno zemaljsko postojanje. Odatle i odluka da se u scenariju, čiji su autori Slobodan Novak i Ante Babaja, proza *Izgubljenog zavičaja* uokviri pričom *Nekropola*, završnim dijelom Novakova *Izvanbrodskog dnevnika*. Dijetečki svijet Babajina filma oblikovan je kao refleksija, odnosno vizualno-zvučna meditacija čiji je okidač protagonistov susret sa smrću, bez obzira nalazi li se on sam već s druge strane konačnosti. Riječ je o svojevrsnom prikazu prijelaza i općenito granice među svjetovima koja se u filmu oblikuje kroz niz precizno odabranih audiovizualnih signala kojima se uspostavljaju virtualne filmske slike kao one koje su istovremeno stvarne i imaginarne, prisutne i odsutne, materijalne i duhovne. U tom smislu *Izgubljeni zavičaj*, uz posljednji Babajin dugometražni igrani film *Kamenita vrata* (1991), predstavlja vrhunac redateljevih nastojanja da iznađe optimalnu formu za reprezentaciju fenomena smrti i njegove utkanosti u svijet živih.

Urszula Putyńska

Sveučilište Adama Mickiewicza u Poznaniu

urszula.putynska@amu.edu.pl

Medijalno oblikovanje priče – *Mirisi, zlato i tamjan* Slobodana Novaka i Ante Babaje

Polazeći od suvremenih teorijskih pristupa filmske adaptacije i medija prikazat će se – na primjeru romana *Mirisi, zlato i tamjan* Slobodana Novaka te istoimenog dugometražnog filma Ante Babaje – utjecaj izabranog medija na način konstruiranja danog narativa. Pri tome će se naglasiti izjave samih autora u kojima artikuliraju vlastite refleksije o značenju medija u građenju priče te autonomnosti književnog i filmskog djela, neovisno o vremenskom „prvenstvu“ jednoga od njih. Analizirajući određene stvaralačke strategije iskorištene u Babajinu filmu (na primjer, u prikazivanju unutarnjeg stanja glavnog lika) polemizirat će se s ukorijenjenim tvrdnjama o „nefilmičnom“ karakteru Novakove proze kao i navodnoj težnji redatelja da u adaptaciji – zbog nedostataka izražajnih sredstava filmskog medija – objektivizira pripovjedačku perspektivu ili ciljano nadograđuje radnju. Analiza omogućuje da se utvrdi kako se refleksije o filmskoj adaptaciji književnih djela samih autora poklapaju s izabranim pristupima suvremenih teoretičara, stoga Novakov roman i istoimeni Babajin film možemo smatrati autonomnim djelima, odvojenim umjetničkim artikulacijama dane priče.

Evelina Rudan

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

erudan@ffzg.unizg.hr

Iskupljenje na otoku (ili njegova nemogućnost)

U radu se htjelo baviti usmenoknjiževnim oblicima u prozi Slobodana Novaka. I bilo bi razloga za to. U *Izguubljeni zavičaj* uključena su dva fragmenta usmenih pjesama od kojih je zanimljiviji i na prvi pogled neprozirniji onaj koji počinje stihom: „Di si stala huda stvari“. K tome četvrto poglavlje uglavljuje se oko memorata o Travašu što ga pripovijeda pop Ivo. No, bilo bi razloga da se o usmenosti govori iz perspektive tehnologije oblikovanja dijaloga, čiju uvjerljivost osigurava eliptičnost koja računa s tzv. *prešutkama u kontekstu*. Osim tih elemenata, o kojima će svakako biti ponešto riječi, rad će se zapravo baviti krivnjom i iskupljenjem, iskupljenjem koje se pokazuje nemogućim na svakoj razini: osobnoj, otočnoj, društvenoj, povijesnoj. Naime uz *Izguubljeni zavičaj* vezivali su se pojmovi poput arkadičnosti, idiličnosti, iako je bilo i onih istraživača (Milanja) koji su već i u toj idiličnosti vidjeli određena napuknuća. No, malo je što tu idilično: neidilični su ljudi, neidilični su njihovi odnosi, a ni pripovjedač nije „idiličan“. Arkadija je prepunjena krivnjama različitog tipa i intenziteta (pripovjedača prema drugim likovima, drugih likova prema njemu, likova međusobno). Dakle, čak i u prvoj svojoj instanciji, inače pripovjedački dualne strukture, pripovjedač se zapravo bavi krivnjama koje je nemoguće iskupiti, daje njihove naznake u onom obliku u kojem su one manje ili više jasno dostupne njegovoj dobi. Odrasli pripovjedač, čiji su iskazi i grafički odvojeni, nije tu toliko zato da bi unio pukotine u idilu arkadijskoga otoka, nego zato da bi potvrdio nemogućnost iskupljenja i zacjeljenja već postojećih pukotina/krivnji. Ta neiskupljivost krivnje sabrana u jednom danu svakog od godišnjih poslova važnih za zajednicu u prve četiri priče zatim, više gradacijski nego antitetički, uspostavlja i krivnje i neiskupljivosti u zadnjem poglavlju. Jer ni u prve četiri priče, kao ni u zadnjoj, *huda stvar* naprosto se ne može se izbaciti s otoka, kao što se u usmenoj pjesmi koju Novak citatno ubacuje može s broda.

Pablo Srdanović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

pablo.srdanovic@gmail.com

Egzistencijalni otok – uvidi o inzularnoj poetici Slobodana Novaka

U radu se analitički pristupa romanu *Izgubljeni zavičaj*, kao i izboru iz korpusa Novakove kratke proze, s posebnim interesom za fenomen inzularnosti. Polazna teza stoji na ramenima prethodnih istraživača – Novakov Otok mjesto je susreta mediteranizma i egzistencijalizma, čovjek je otok na otoku, najčešće povratnik čije je zavičaj zauvijek nedohvatljiv. Ipak, dijalog s prethodnicima, koji se u radu vodi, dijelom je i polemički, pa se tako nastoji dokazati da Otok za Novakove protagoniste nikada nije mjesto nepatvorene idile, čak ni onda kada se, što je za spomenuti opus paradigmatički, poseže za fokalizacijom subjekta-djeteta. Štoviše, u tekstu se razvija teza kako je mediteransko-pastoralni dekor *Izgubljenog zavičaja*, i još nekoliko ranih novela, tek kulisa iza koje se kriju prvi začetci egzistencijalnih nemira Novakovih pripovjedača. Otok se promatra kao prostor tjeskobe i duhovne restrikcije, a senzibilni dječjački likovi uspoređuju se sa srodnim protagonistom u romanu *Djeca Božja* Petra Šegedina, dovodeći u vezu inzularne poetike dvaju pisaca. Naposljetku, nastoje se dovesti u pitanje donekle ustaljene interpretacije Novakove proze: pokazuje se kako egzistencijalni grč nije samo kvantitativno i kvalitativno dominantno obilježje njegovih protagonista, kao ni isključivo plod razočaranja političkim i društvenim okolnostima, već je i kronološki primarno obilježje Novakove otočnosti i njegovih Otokom obilježenih likova.

Tomislav Šakić

Akademija dramske umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu

tsakic@adu.hr

Inzularnost i nemogućnost povratka: Novak, Babaja, Mimica

U prilogu se upućuje na pojavu tematskog kompleksa tzv. inzularnosti – svojevrstne geste odustajanja od povijesti razvijene u djelima *Izgubljeni zavičaj* (1954), *Mirisi, zlato i tamjan* (1968) i *Izvanbrodski dnevnik* (1976) Slobodana Novaka – u modernističkoj hrvatskoj kinematografiji 1960-ih i 70-ih. Osim neposredne poveznice u adaptacijama *Mirisa, zlata i tamjana* (1971) i *Izgubljenog zavičaja* (1980) Ante Babaje, taj se kompleks uprizoruje u filmovima *Prometej s otoka Viševice* (1964) i *Kaja, ubit ću te!* (1967) Vatroslava Mimice te *Povratak* (1979) Antuna Vrdoljaka. *Prometej s otoka Viševice* uprizorio je priču o partizanu Mati Bakuli, strukturirajući film kao rad sjećanja potaknut povratkom na rodni otok 20 godina nakon rata, aludirajući na Krležu, osim proteklim razdobljem, i sinestezijskim ključem za prisjećanje (Proust via Krleža). Figura razočaranog revolucionara (koja se, osim kod Babaje, pojavljuje kod Bauera 1963. i Hadžića 1968. te ponovno kod Mimice 1978) pristigla je upravo iz Novaka: Mimičin film nosi snažne motivske, tematske i strukturalne tragove *Izgubljenog zavičaja*; strukturu *Kaja, ubit ću te!* (1967) čine pak slike sjećanja na novakovsku predratnu pastoralu ugniježdene u postapokaliptični okvir. Babaja će pri adaptaciji *Izgubljenog zavičaja* uprizoriti istu nekrofilizaciju pasturale tako što je segment *Nekropola* iz Novakova romana *Izvanbrodski dnevnik* učinio pripovjednim okvirom za pastoralne slike sjećanja na izgubljeni zavičaj. Pitanje tretmana prostora i vremena u filmskoj priči i njezinu izlaganju kao presudno pitanje modernizma otvoreno je dakle u hrvatskom modernističkom filmu upravo u onim igranim filmovima koji su, na fonu Novakovih djela, svoje filmske strukture uprizorili kao rad sjećanja i metaforu nemogućnosti povratka u izgubljeni zavičaj.

Ususret Slobodanu Novaku

Na poticaj priređivača, Matice hrvatske, *Sabrana djela Slobodana Novaka* napravljena su sabiranjem cjelokupnog životnog, uredničkog i književnog iskustva autora. Slobodan Novak još je jednom želio proći stazama književnih uspomena, pročitati sve svoje napisano, objavljeno i neobjavljeno, te kroz svoje rukopise obnoviti sebe i prepustiti se odlasku. I koliko god nije uputno isticati pojedine naslove književnog opusa, rekao bih da Novakovo književno djelo treba sagledati kroz tri naslova: s *Izgubljenim zavičajem* diže se zastor i započinje tragedija, s *Mirisima...* život u tragediji postaje trajno Novakovo razočaranje, ali tek u *Protimbama* Novak pristaje na solilokvij ispovijedi i bez smokvina lista u ustima ističe svoje pravo da nadživi one koji su ga sve vrijeme ubijali. U tom tekstu neodređiva žanra opisuje okolnosti svoje dugogodišnje potrage za ishodištem traume očeva/barbina hladnokrvnog ubojstva i odrazima tog događaja u njegovoj književnosti. Tu kronologiju ljudi i događaja Novak ne piše uobičajenom manirom uzveličane memoaristike, već ožiljke na ljude i događaje kuje književnom rečenicom i umješno ih pretvara u vrsnu prozu ispunjenu manje poznatim epizodama iz novije društvene prošlosti Hrvatske i Jugoslavije.

Nakon objave *Sabranih djela* upravo *Protimbe* postaju središte vrtnje, vrst glosara te tumač društvenih i književnih kretanja. U licemjerjem okovanoj Hrvatskoj *Protimbe* su rašomonsko štivo koje je dovoljno jasno naslutilo, a ponekad i potanko opisalo šturu svakodnevicu ideološke zaraze među intelektualcima i umjetnicima.

Cjelovita istina o Novakovim djelima dala bi se izgovoriti jednom rečenicom: u ružnim vremenima Slobodan Novak pisao je lijepu književnost. Ipak, Novaku nije nikad oproštena velika ljubav prema hrvatskoj suverenosti i osobni čin umjetnika kad progovara o sramotnim temama partijskog beščašća.

Tvrtko Vuković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

tvrtkovukovic@yahoo.com

Tjeskobna privlačnost: manjak i višak u romanu *Mirisi, zlato i tamjan*

Radom se nastoje povezati tri problemska pitanja: pitanje privlačnosti i kulturnog utjecaja Novakova kanonskog romana *Mirisi, zlato i tamjan*, pitanje reprezentacije koncepta tjeskobe te pitanje čitanja motiva manjka i viška koji su s posebnom nakanom upisani u zaplet. Polazi se najprije od dva sofisticirana i utjecajna tumačenja motiva manjka u Novakovim ranim prozama i u *Mirisima*, a potom se predlaže pokretanje čitanja motiva viška. Tvrdi se da motiv i funkcija viška u tekstualnoj izvedbi *Mirisa*, u korelaciji s konceptom tjeskobe, pruža mogućnost da se propitaju ovjereni pristupi Novakovoj prozi i književnoj interpretaciji uopće.